

ФІНАНСИ

Програма навчальної дисципліни «Фінанси» складена відповідно до освітньо-професійної програми ЗВО СВО «Бакалавр» спеціальності «Облік і аудит», «Економіка», «Маркетинг», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Фінанси» є сукупність фінансових відносин на всіх рівнях господарювання: загальнодержавному (макрорівень), регіональному (рівень адміністративно-територіальних формувань) і на рівні окремих господарюючих одиниць (мікрорівень).

Міждисциплінарні зв'язки: студенти, які вивчають дисципліну „Фінанси” мають володіти на початку вивчення дисципліни системою знань з таких курсів як: „Політекономія”, „Історія економічних вчень”, „Макроекономіка”, „Мікроекономіка”, „Гроші та кредит”, „Статистика”. А також є базою для вивчення дисциплін «Економіка підприємства», «Маркетинг», «Біржова справа», «Менеджмент», «Управління витратами».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни „Фінанси” є: формування у студентів наукового розуміння сутності, змісту і ролі фінансів у господарській практиці; засвоєння теоретичних основ організації і функціонування фінансової системи держави в цілому та окремих її сфер і ланок; оволодіння принципами і методами ефективного управління фінансами в умовах розвитку ринкових відносин.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Фінанси” є: вивчення студентами системи фінансово-кредитних відносин у взаємозв'язку з економічним механізмом функціонування виробництва в ринкових умовах; складових фінансової системи держави; форм і видів фінансових ресурсів; фінансової політики і науки; фінансового механізму, бюджету, податків, управління фінансами, фінансового ринку і фінансового контролю.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти має бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання:

- основні поняття курсу: фінанси, державний бюджет, державний дефіцит, державні доходи і видатки, податки, фінансовий ринок, страхування, фінанси господарюючих суб'єктів;
- методологічні та теоретичні основи економічної сутності фінансів, формування бюджету держави, формування прибутку підприємств, податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності, функціонування міжнародних фінансових інституцій;
- закономірності функціонування фінансів та фінансового механізму держави;
- оцінювати процеси та явища, що відбуваються в економіці та уявляти їх взаємозв'язок із механізмом формування, розподілу й використання фінансових ресурсів держави;
- правильно розуміти місце та роль фінансів у розвитку продуктивних сил суспільства й удосконаленні ринкових відносин.

вміння:

- чітко обґрунтувати термінологію дисципліни «Фінанси»;
- застосовувати при прийнятті рішень фінансові методи, важелі, стимули, санкції;
- використовувати у фінансовій практиці методи управління фінансами, фінансового планування, організаційні форми фінансового контролю;
- обчислювати суми податків та інших обов'язкових надходжень до бюджету держави та бюджетів і регіональних фондів територіальних громад;
- вживати заходів щодо зміцнення фінансової стійкості і платоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності на основі використання різних форм і видів страхування;
- практично застосовувати фондові інструменти в діяльності на ринку цінних паперів і валютних ринках.

способи мислення:

- формування суджень об'єктивної дійсності, яка полягає у ствердженні наявності ознак, властивостей або відносин у сфері фінансів;
- пропонування міркувань спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність різних поглядів, на то чи інше питання з області фінансів;
- генерування понять пізнання сутності фінансів, грошей, заробітної плати, прибутку, бюджету держави та інших фінансових і економічних категорій.

професійні, світоглядні та громадянські якості:

- здатність використовувати знання, вміння та навички для практичного освоєння проблем, організувати та реалізувати відповідні наукові рішення;
- здатність організувати та проводити дослідження, використовуючи сучасну методологію;
- здатність застосовувати одержані знання для формування нових теоретичних трактувань і положень, практичних рекомендацій і пропозицій;
- здатність виявляти причинно-наслідкові зв'язки між економічними явищами та процесами.

морально-етичні цінності:

- сформулювати уявлення про моральні цінності людини;
- здатність висловлювати своє судження про роль і значущість моральних цінностей у житті людини;
- формувати вміння аналізувати мотиви та вчинки людей, моделювати та розв'язувати ситуації, пов'язанні з виконанням обов'язків у колективі;
- розвивати почуття відповідальності за свій вибір та наслідки вчинків;
- виховувати самостійність, волю, моральність.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться: 120 годин / 4 кредиту ЄКТС

2. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет фінансової науки як пізнання сутності фінансів

Тема 2. Фінансова система

Тема 3. Фінансовий механізм і його роль у реалізації фінансової політики

Тема 4. Державні фінанси

Тема 5. Податки. Податкова система

Тема 6. Бюджет і бюджетна система держави

Теми 7. Доходи і видатки державного бюджету

Тема 8. Місцеві фінанси

Тема 9. Державні фонди цільового призначення

Тема 10. Державний кредит і державний борг

Тема 11. Фінанси суб'єктів господарювання

Тема 12. Страхування і страховий ринок

Тема 13. Фінансовий ринок

Тема 14. Міжнародні фінанси

Тема 1. Предмет фінансової науки як пізнання сутності фінансів

Предмет науки про фінанси. Фінанси – специфічна форма суспільних відносин, підсистема економічного базису. Фінанси як економічна, вартісна, розподільна, історична категорія. Специфічні ознаки фінансів, характерні риси та суспільне призначення. Мікро- і макрорівні вивчення фінансів.

Фінансові категорії як форма наукового пізнання сутності фінансових відносин. Взаємозв'язок фінансів та інших економічних категорій. Фінанси, особливості їх функціонування – економічне вчення про товарно-грошові відносини, розширене відтворення, природу і функції держави. Відбиття специфіки товарно-грошових відносин і функцій держави в умовах ринкової економіки на фінансових відносинах.

Функції фінансів: розподільча, контрольна, регулююча. Прояви розподільчої функції фінансів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту. Сутність контрольної функції фінансів, її реалізація в організації контролю за розподілом і цільовим використанням грошових фондів. Сутність та значення регулюючої функції фінансів у стимулюванні (дестимулюванні) соціально-економічних процесів у суспільстві. Сутність і джерела формування фінансових ресурсів. Централізовані та децентралізовані фінансові ресурси. Фінансові ресурси держави, підприємств і населення.

Тема 2. Фінансова система

Поняття фінансової системи. Фінансова система як об'єкт управління. Структура фінансової системи за внутрішньою будовою та організаційною структурою. Сфери та ланки фінансових відносин, їх взаємозв'язки.

Державні фінанси як провідна складова централізованих фінансів суспільства. Державні фінанси та їх ланки: державний бюджет і місцеві бюджети, державні цільові фонди; фінанси державного сектора економіки, державний кредит, резервні та страхові фонди органів державної влади.

Фінанси суб'єктів господарювання та їх роль у розвитку національної фінансової системи. Складові фінансів суб'єктів господарювання: фінанси комерційних підприємств і організацій, фінанси некомерційних підприємств та організацій.

Фінансовий ринок як складова фінансової системи держави. Структурні складові фінансового ринку: ринок грошей, ринок кредитних ресурсів, ринок цінних паперів, ринок фінансових послуг. Роль міжнародних фінансів у розвитку інших складових фінансової системи держави.

Тема 3. Фінансовий механізм і його роль у реалізації фінансової політики

Фінансова політика – складова частина економічної і соціальної політики держави. Зміст і завдання фінансової політики. Стратегія і тактика фінансової політики. Фінансова політика України на сучасному етапі.

Фінансовий механізм. Поняття і склад фінансового механізму. Взаємодія фінансового механізму з господарським механізмом і фінансовою політикою. Поняття про управління фінансами. Об'єкти і суб'єкти управління. Органи управління фінансами та їхні функції.

Фінансове планування: суть, принципи, методи, завдання. Система фінансових планів. Зведений фінансовий баланс держави. Зміст фінансового планування під час трансформаційних зрушень.

Фінансовий контроль. Зміст і призначення фінансового контролю. Види, форми, методи фінансового контролю. Органи, що здійснюють фінансовий контроль.

Фінансові норми і нормативи; фінансові ліміти і резерви; фінансові стимули і санкції, їх використання для активізації економічного зростання й підвищення суспільного добробуту.

Фінансове право. Правове регулювання фінансових відносин. Розвиток фінансового законодавства в Україні.

Тема 4. Державні фінанси

Поняття публічного фінансового господарства і державних фінансів. Склад і структура державних фінансів, характеристика їх грошових потоків. Державні доходи і державні витрати – основоположні категорії державних фінансів. Фінансові ресурси держави.

Джерела формування державних доходів, фактори їх зростання. Державні витрати на задоволення суспільних благ і послуг.

Система державних доходів, фактори їх зростання. Державні витрати на задоволення суспільних благ і послуг.

Державні фінанси як інструмент регулювання економіки. Кейнсіанська бюджетна політика стабілізації економіки і стимулювання економічного зростання. Зміна економічних доктрин «економіки попиту» на «економіку пропонування» та її вплив на фінансові методи державного регулювання економічних процесів.

Проблеми державних фінансів у період ринкової трансформації економіки. Криза державних фінансів та її шляхи.

Тема 5. Податки. Податкова система

Економічна сутність податків і зборів. Податки як економічна та історична категорія, як правовий феномен. Суспільний зміст і матеріальна основа податків.

Класифікація податків та зборів. Класифікація за економічним змістом об'єкта оподаткування: податки на доходи, на майно, на споживання. Податки залежно від рівня державних структур, що їх встановлюють: загальнодержавні і місцеві. Класифікація податків за формою оподаткування: прямі (особисті і реальні) і непрямі (універсальні і специфічні акцизи) податки. Класифікація податків за способом стягнення; за співвідношенням між ставкою податку та величиною об'єкта оподаткування; за суб'єктами оподаткування; за напрямком використання.

Функції податків та їх характеристика. Фіскальна функція податків. Регулююча функція податків. Інші функції податків.

Тема 6. Бюджет і бюджетна система держави

Сутність бюджету як економічної категорії. Призначення та роль бюджету держави. Об'єкти і суб'єкти бюджетних відносин. Функції бюджету.

Бюджет як основний фінансовий план держави. Провідна та координуюча роль бюджету у системі фінансових планів. Показники стану бюджету – бюджетний надлишок і бюджетний дефіцит.

Сутність і причини виникнення бюджетного дефіциту. Допустимі межі та джерела покриття бюджетного дефіциту. Класифікація бюджетного дефіциту. Динаміка бюджетного дефіциту в Україні.

Особливості державного бюджету на поточний рік. Бюджетний устрій і бюджетна система. Принципи побудови бюджетної системи. Бюджетний процес, його складові елементи та регламентування. Фінансові ресурси місцевого самоврядування. Місцеві бюджети, їх роль у місцевому самоврядуванні. Поняття фінансової автономії та показники її рівня.

Взаємовідносини між ланками бюджетної системи, їх форми та організація. Бюджетне регулювання. Бюджетне субсидювання та його види: субсидії, субвенції, дотації.

Теми 7. Доходи і видатки державного бюджету

Економічна сутність державних доходів. Значення державних доходів. Централізовані державні доходи; доходи державного бюджету, державний кредит, доходи державних цільових фондів. Доходи державного бюджету. Форми їх вияву та матеріальне втілення. Класифікація доходів державного бюджету. Принципи організації системи доходів бюджету та джерела їх формування. Методи формування доходів державного бюджету.

Податкові надходження. Державні позики, емісійний дохід та їх значення у системі доходів бюджету. Неподаткові доходи бюджету, їх склад і призначення.

Децентралізовані державні доходи. Доходи державних підприємств та організацій – складова частина державних доходів. Прибуток державних підприємств.

Сутність, характеристика, склад державних видатків. Класифікація державних видатків. Фактори, що визначають структуру державних видатків. Сутність і принципи кошторисного фінансування. Кошторис: види та його основні елементи.

Сутність і роль державних цільових фондів на сучасному етапі. Об'єктивна необхідність їх створення. Класифікація державних цільових фондів, доходи та витрати державних цільових фондів. Проблеми і перспективи їхнього функціонування.

Якісна характеристика державних видатків, принципи їх організації. Методи і форми фінансування державних витрат. Бюджетні кредити. Державні дотації. Державні гарантії.

Тема 8. Місцеві фінанси

Сутність місцевих фінансів, їх склад і роль у здійсненні політики зміцнення економічної самостійності адміністративно-територіальних формувань.

Фінансові ресурси місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Склад доходів місцевих бюджетів.

Закріплені доходи. Роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів. Загальний і спеціальний фонди місцевих бюджетів.

Видатки місцевих бюджетів. Обов'язкові видатки і видатки на реалізацію делегованих центральною владою повноважень. Соціальна спрямованість видаткової частини місцевих бюджетів. Позички місцевим бюджетам. Обслуговування боргу місцевих рад. Зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування в Україні.

Тема 9. Державні фонди цільового призначення

Сутність та роль державних цільових фондів на сучасному етапі. Трансформація функцій державних фондів в умовах перехідної економіки. Нормативно-законодавче регламентування державних цільових фондів в Україні.

Класифікація державних цільових фондів. Економічні та соціальні державні цільові фонди. Сутність та значення соціального захисту населення України на сучасному етапі. Принципи соціального страхування. Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, інші фонди соціального страхування.

Напрямки удосконалення механізмів регулювання соціального захисту населення України. Пенсійне забезпечення - складова соціального захисту. Специфіка пенсійних відносин в Україні. Джерела формування та напрямки фінансування коштів державного Пенсійного фонду.

Актуальні питання функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні. Необхідність та напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні. Державне регулювання охорони навколишнього середовища. Державні цільові фонди місцевих органів влади. Валютні та резервні фонди місцевих органів влади.

Тема 10. Державний кредит і державний борг

Суть і значення державного кредиту. Особливості фінансових відносин, що формують державний кредит, його суб'єкти. Об'єктивна необхідність і можливість використання державного кредиту. Роль державного кредиту у мобілізації коштів населення, підприємств та організацій. Вплив державного кредиту на стан грошового обігу в державі. Значення державного кредиту у фінансовому забезпеченні загальнодержавних і регіональних потреб.

Відмінності державного кредиту від банківського. Форми та види державного кредиту.

Позики, їх класифікація за правом емісії, формами виплати доходів, методами розміщення, термінами погашення та іншими ознаками. Види державних боргових цінних паперів, їх характеристика та законодавче регулювання. Емісія державних боргових цінних паперів: вибір їх видів, обґрунтування термінів обігу, форми виплати доходів тощо.

Капітальний і поточний, внутрішній і зовнішній державний борг. Поняття державного боргу. Джерела погашення державного боргу. Управління державним боргом. Методи управління державним боргом. Кількісний аспект державного боргу та проблеми його сплати в Україні.

Тема 11. Фінанси суб'єктів господарювання

Сутність фінансів господарських суб'єктів і принципи їх організації. Грошові надходження від діяльності підприємств, їх склад і економічна характеристика. Валовий і чистий дохід. Загальний і чистий прибуток. Класифікація доходів і видатків. Фінансові ресурси. Власні і залучені грошові кошти.

Особливості фінансів підприємств різних організаційно-правових форм. Джерела формування і напрямки використання фінансових ресурсів комерційних підприємств державної і недержавної

форм власності. Взаємовідносини підприємницьких структур із бюджетом і цільовими державними фондами. Вплив галузевих факторів на організацію фінансів підприємств.

Фінанси бюджетних установ. Кошторисне фінансування, його зміст і принципи. Неприбуткова діяльність громадських формувань і добродійних фондів. Управління процесами формування і використання фінансових ресурсів господарських суб'єктів.

Тема 12. Страхування і страховий ринок

Сутність страхування. Виникнення страхування. Необхідність страхування. Страхування як економічна категорія. Її ознаки.

Особливості економічних відносин страхування. Функції страхування: формування спеціалізованого страхового фонду грошових коштів; відшкодування збитку і особисте матеріальне забезпечення громадян; попередження страхового випадку і мінімізація збитку. Класифікація страхування.

Галузі страхування. Економічний зміст та особливості майнового страхування. Сутність особистого страхування. Страхування відповідальності: поняття, особливості. Медичне страхування: особливості, механізм, інституційна структура. Обов'язкове та добровільне медичне страхування.

Страховий ринок. Об'єктивна основа розвитку страхового ринку. Функції страхового ринку. Класифікація страхового ринку. Учасники страхового ринку. Посередники страхового ринку. Страхова послуга.

Тема 13. Фінансовий ринок

Сутність фінансового ринку, його роль у мобілізації і розподілі фінансових ресурсів. Економічні передумови функціонування фінансового ринку в Україні. Суб'єкти фінансового ринку. Структура фінансового ринку. Грошовий ринок. Ринок кредитних ресурсів. Фондовий ринок як найважливіший сегмент фінансового ринку. Первинний і вторинний фондовий ринок, їх призначення. Біржовий і позабіржовий ринок цінних паперів.

Види цінних паперів, які можуть випускатись і обертатись в Україні. Основні характеристики цінних паперів. Правове регулювання фондового ринку. Державний контроль за випуском і обігом цінних паперів. Фондова біржа: правове становище, організація і порядок роботи. Функції фондової біржі. Порядок допуску цінних паперів до обігу на фондових біржах.

Ринок фінансових послуг, його роль у функціонуванні економічної системи. Види фінансових послуг. Перспективи розвитку фінансового ринку в Україні.

Тема 14. Міжнародні фінанси

Сутність, призначення і роль міжнародних фінансів. Світові фінансові потоки: валютні, кредитні, фінансові ринки. Міжнародна фінансова інтеграція та її вплив на фінансові інтереси країн і регіонів. Фінансова діяльність міжнародних організацій. Фінанси Організації Об'єднаних Націй і Європейського Союзу.

Міжнародні фінансові інституції: Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Агентство з гарантування багатосторонніх інвестицій). Банк міжнародних розрахунків. Європейський Інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, їх завдання, сфери діяльності, формування капіталів та ресурсів.

Співпраця України з міжнародними фінансовими інституціями. Проблеми гармонізації фінансів України відповідно до критеріїв і стандартів Європейського співтовариства. Міжнародний фінансовий ринок: міжнародний ринок грошей (валютний ринок), міжнародний ринок кредитних ресурсів, міжнародний ринок цінних паперів.

3. Рекомендована література

1. Фінанси: [навч. посіб. за кредитно-модульною системою навчання] / [Аранчій В.І., Капасава Л.М., Краснікова О.М., Борисова І.С.]; під заг. ред. В.І.Аранчій. – Полтава: АСМІ, 2009. – 592 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д.Василик. - К.: НІОС., 2001.- 416 с.
3. Василик О.Д. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
4. Теорія фінансів: [навч. посіб.] / під загальною ред.. О.Д.Василика. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.
5. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): [навч. посіб.] / О.П.Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2002. – 212с.
6. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): [навч.посіб.-2-ге вид., доп. і перероб.] / В.М.Опарін. – К.:КНЕУ, 2001.-240 с.
7. Петровська І.О. Фінанси (з елементами статистики фінансів). [навч. посіб.] / І.О. Петровська, Д.В. Клиновий. – К.: ЦУЛ.- 2002.- 300 с.
8. Романенко О.Р. Фінанси: підручник / О.Р.Романенко. – К.:Центр Навчально-ної Літератури, 2003. – 312 с.
9. Фінанси: [навч. посіб. 2-ге вид., перероб, і доп.] / В.І.Оспіщев, Л.І.Лачкова, О.П.Близнюк та ін.]; під ред. В.І. Оспіщева. – К.: Знання, 2008. – 366 с.
10. Фінанси: [навч. метод. посіб. для самост. вивч. Дисципліни, 2-ге вид., перероб. і допов.] / [Романенко О.Р., Огородник С.Я., Зязюн М.С., Славкова А.А.] – К.:КНЕУ, 2006. – 387 с.
11. Азаренко Г.М., Фінанси: [практикум] / Г.М. Азаренко, І.І. Борисенко – К.:Знання, 2008. – 279 с.
12. Аранчій В.І. Фінанси підприємств: [конспект лекцій] / Аранчій В.І., Чумак В.Д., Черненко Л.В. – К: ВД “Професіонал”, 2004. – 400 с.
13. Аранчій В.І. Гроші та кредит: [навч. посіб.] / Аранчій В.І., Бойко Л.М., Черненко Л.В. – Полтава: АСМП, 2010. – 300 с.
14. Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: [підручник, 2-ге вид., перероб. і доп.] / С.Я.Боринець – К.: Знання, 2006. – 494 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
15. Василик О.Д. Бюджетна система: [підручник] / О.Д.Василик. - К.: ЦУЛ, 2004. – 200с.
16. Злупко С.М. Економічна історія України: [навч. посіб.] / С.М.Злупко – К.: Знання, 2006. – 367 с.
17. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн: [навч. посіб.] / М.І.Карлін – К.: Кондор, 2004. – 384с.
18. Смолянська О.Ю. Фінансовий ринок [навч. посіб.] / О.Ю. Смолянська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 384 с. Ситник Л.С. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / Л.С. Ситник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 352 с.
19. Фінанси: курс для фінансистів: [навч. посіб.] / за ред.. В.І. Оспіщева. – К.: Знання, 2008. – 567 с. Фінанси: [навч. посіб.] / [Загорський В.С., Вовчак О.Д., Благун І.Г., Чуй І.Р.]. – К.: Знання, 2006. – 247 с.
20. Фінанси: [підручник]/ за ред. С.І.Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008.- 611с.
21. Економіка АПК: [Електронний ресурс] Міжнародний науково-виробничий журнал. – Режим доступу: <http://eapk.org.ua/>. – Назва з титул. екрану.
22. Журнал «Фінанси України» [Електронний ресурс]: Міністерство фінансів України – Режим доступу: <http://fu.minfin.gov.ua/?lang=ru>. – Назва з титул. екрану.
23. Інвест Газета [Електронний ресурс]: Delo.ua. – Режим доступу: <http://investgazeta.delo.ua/>. – Назва з титул. екрану.
24. Контракти ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/>. – Назва з титул. екрану